

KÖPECI BEKE MIKLÓS UNITÁRIUS KOLLÉGIUMI SENIOR

A kolozsvári házsongárdi temetőben az úgynevezett református temető felé vezető ösvény jobb oldalán, a keresztút felett áll az alább ismertető, egészen földbe süllyedt síremlék.¹

Anyaga mészkő; alakja négyszög átmetszetű hasáb; állapota: a kő teteje a szöveg feletti címerfaragvánnyal együtt letörött; kidolgozása: a tiszta, jó alakítású betűk jobb mester keze munkájára vallanak. Leírását 1925 őszén készítettem:

Keleti lapján: csücskös talpú pajzs alsó csonkja, amely az egykori címerfaragványnak csak töredékét őrizte meg. Alatta:

(i)T FEKSZIK • AZ • VRBAN • EL •
NIVGOT • BOLDOGH • EML
EKEZETV • KOPECI • BEKE
MIKLOS • AZ • KI • ELETEBEN
AZ CHRISTVSNAK • HV •
SOLGAIA • VOLT • EL • NIVGOT

J 6 3 5

Az 1635. évben elhunyt Köpeczi Beke Miklós személyazonossága után nyomozva, először is Háromszék felé kell fordulnom, mivel neve világosan megmondja, hogy eredetét Köpecen kell keresnem.

A miklósvárszéki székelyek névsorában, akik Basta császári tábornok rendeletére 1602. augusztus 1-én Rudolf császár hűségére felesküdtek, Köpecen Beke Pál lófő és Beke György szabados rendű székelyt találjuk.² Tehát ebből a lustrajegyzékből bizonyos, hogy e család a század elején is már Köpecen élt. Bethlen Gábor rendeletére 1614-ben tartott újabb lustráláskor Köpecen Beke Balás primipilus, vagyis lófő székely íratott össze.³ I. Rákóczi György parancsára 1635. október 25-én tartott mustrálás alkalmával ugyanitt Beke Balás primipilus és Beke Tamás pedes pixidarius (gyalog puskás) jelentkezett. Ugyancsak ekkor azt is feljegyezték az összeírók, hogy „Beke Miklós m(eg)h(alt). Az Battia Balás egi uelle, megh mustralt.”⁴

¹ II. osztály, B. tábla, az 1562. és 1563. számú sírok között.

² Székely Oklevéltár. V, 213.

³ Háromszék 1614. évi lustrája a Teleki-nemzetség marosvásárhelyi levéltárában.

⁴ Eredetije a SzNM levéltárában volt. (9/B. és 10/A. levél.)

Ez az utóbbi adat tehát határozottan megnevezi, hogy a kolozsvári temetőben nyugovó Köpeczi Beke Miklós az otthonában még mindig nyilván tartott lófő rendű székely férfiúval azonos, s egyúttal utal arra a körülményre, hogy a nem sokkal 1635. október 25-e előtt elhunyt hadköteles férfi, a már 1614-ben is lustrált Beke Balás testvéröccse, családtalan lévén, saját javai bátyjára szállottak. Lófőrendűségük arra utal, hogy apjuk hihetőleg az 1602. esztendőben összeírt Beke Pál lehetett, aki azonban 1614-re már befejezhette életét, minthogy az ekkori lustrációkor neve már nem jelentkezett.

Az eredet megállapítása után felvethető a kérdés, hogy ez a Köpecsen örökséggel bíró székely miért élt távol falujától? Erre azonban sem a sírkő felirata, sem a lustrakönyv bejegyzése nem nyújt határozott felvilágosítást. A kérdésre adandó feleletet tehát máshol kell megkeresnünk. Induljunk ki a síremlék feliratának abból a záró mondatából, hogy ő „életében az Christusnak hű szolgálja volt”. Ezekből a szavakból pedig az következtethető, hogy netalántán valamiféle egyházi tisztséget töltött be, bárha sem lelkipásztor, sem rektor vagy lektor nem volt. Ugyanis sírkövére a világi rendi állapotot bizonyító nemesi címer és nem a címerkeret nélküli biblia, mint a pappá szentelt egyházi szolgák jelképe, volt kifaragva.

A kolozsvári unitárius kollégium történetében, mint e gazdag múltú intézmény egyik érdekes epizodeseményének központjában, az 1632. évben Köpeczi Miklós kollégiumi szenior állott. Ez a diákfőnök, akinek neve egy helyen Beké-nek is íratott, már 1626-ban is ugyanezt a tisztséget töltötte be. Azután lengyelországi egyetemeket látogatott, onnan pedig 1632. június 23-án hazatérve, az ifjúság bizalma ismét szeniornak választotta meg. Mint ilyen vett részt, sőt vezére volt annak a lázadásnak, amelyet a hivatalát alig három hete átvett Stegmann Joachim igazgató fellépése, illetőleg követelései miatt szervezett az ifjúság. A november 26-án nyíltan kitört ellenállása igazi oka bizonytalan, a források egyike ezt, másika azt nevezi meg. Nem tudom, hogy Uzoni Fosztó honnan merítette azt az állítását, hogy Szörös (Ravius) Mátyás, a szász unitáriusoknak híuságában sértett ifjú papja, az új igazgatót felbujtatta volna az iskola régi szokásainak eltörlésére. Ha valóban igaz ez az ok, abban az esetben csakugyan könnyen megmagyarázható a diákok ellenállása. Ugyanis a lengyelországi rakowi iskola éléről hozott Stegmann előtti igazgató, az 1632. szeptember 2-án püspökké választott,⁵ tanítványaitól szeretve tisztelt, tudós Csanádi Pál maga szedte össze és foglalta rendszerbe az intézet hagyományain alapuló iskolai törvényeket, s ezeket éppen Köpeczi Miklóssal hirdettette volt ki a deákok előtt. Tehát egyáltalában nem lenne csodálatos, ha Köpeczi szilárdan ragaszkodott volna a régi rendhez. A másik okot Szinnyei említi meg a Magyar írók élete című munkájában, azt állítván, hogy a lázadásban részt vett 45 magyar deák Stegmann vallási újításai miatt hagyta el a kollégiumot.⁶ Annyi valóban bizonyos, hogy ez a merev ellenállás, amelyet a magyar nemzetiségű tanulók igazgatójukkal szemben tanúsítottak, hogy még családi gyászában: leánya temetésén sem vettek részt, valami egészen mélyen fekvő okból eredhetett. Mi nagyon érthetőnek találjuk az Uzoni Fosztónál

⁵ Segesvári Bálint krónikája. (ETA IV, 203.)

⁶ Gál Kelemen: A kolozsvári unitárius kollégium története. II, 214, 394, 396—397.

talált indokolást, amely netalán visszavezethető volna magának a magyar unitárius felekezetnek, amely ekkorra már minden nagyobb hatalmú támogatóját vesztette, a reája minden oldalról eléggé ellenséges szemmel tekintő más vallásúak nyomásától való megmaradását féltő ellenintézkedésére. De félhették az Erdély politikai helyzetével nem ismerős Stegmann erőszakos újításaitól a kormányhatalom megtorlásának kihívását is.

Stegmannról tudjuk, hogy eredetileg a danczkai református egyházköz-ség papja volt, azonban socinianus nézetei miatt elvesztette állását. Ekkor a rakowi iskola igazgatójává választott. A kolozsvári unitárius egyház kiküldöttei 1632. október 22-én innen hozták haza nevezetes iskolájuk igazgatására és a szász hívek gondozására. Ilyeténképpen nagyon hihető, hogy Köpeczi Beke Miklós sírkövén olvasható jellemzés: „az ki életében Christus-nak hű szolgája volt”, bizonyos hitbeli ellentétre utal, amely az iskola felfogásának Stegmann nézeteivel való összeütközéséből keletkezett.

Ez az új igazgató alig négy hónapig tartott kolozsvári működése után máris befejezte életét, s ezért valószínű, hogy az 1632 november végén eltávozott 45 magyar tanuló, az igazgatónak 1633. március 10-én bekövetkezett elhunytja után, Köpeczi Beke Miklóssal együtt visszatért tanuló-asztalához.

A külsőországbeli tanulással megszakítva, de mégis feltűnően hosszú idő, éppen tíz esztendő óta viselt seniorsága idején, az 1635. évben következett be Köpeczi halála. A reá vonatkozó csekély adat bizonyosága szerint intézetük egész magyar diáksága — a szász tanulók magatartásával ellentétben — valóban főnökének, vezérének ismerte el. Egy akarattal követték a hajthatatlanul nyakas székely diákot, amikor szemben mert helyezkedni magával az intézet igazgatójával, sőt a lecsendesítésükre megjelent papokkal és városi tanáccsal szemben is. Bizonyosságát nem tudom adni, hogy a 35 év körüli, jeles készültségű férfiú miért nem törekedett papi állás elnyerésére! Lehetséges, hogy magasabb becsvágy érlelte benne a gondolatot, hogy mint egyszerű diákfőnök böjtölje ki azt az alkalmat, amikor valamelyik távoli falucska prédikátorsága helyett Kolozsvárt is megnyílik a hozzá méltó elhelyezkedési lehetőség.